

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

На пошану професора, ректора Руслана
Постоловського

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного
університету

Випуск 21

Рівне – 2011

УДК 94+94 (477)
ББК 63.3(0)
А-437

Рецензенти:

Віднянський Степан – доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України
Макар Юрій – професор, доктор історичних наук, заслужений діяч науки і
техніки України, завідувач кафедри міжнародних відносин Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Члени редколегії:

Жилок Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог)

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-
Подільський)

Стокосос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ)

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор (м. Рівне)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць
Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск
21. – Рівне: О.Зень, 2011. – 781с.

ISBN 978-617-601-015-9

УДК 94+94(477)
ББК 63.3(0)

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та
всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук
(постанова від 17 квітня 2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного
університету, протокол № 11 від 24 червня 2011 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки
авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 978-617-601-015-9

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011

10. Першина Т. Формування управлінських кадрів в Західній Україні в 1944-1948 рр.: регіональні особливості / Т.С.Першина // Сторінки воєнної історії України. Збірник наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – Випуск 12. – К., 2009. – С.299-312.
11. Реабілітовані історією. Рівненська область / редкол. тому: В.Королук, С.Павлюк та ін.; наук. ред., упоряд. А.Жив'юк. – Кн.2. – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009. – 612 с.
12. Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940-1950). – К.: ПП Сергійчук М.І., 2007. – Т.1. – 640 с.
13. Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939-1955 / В.І.Сергійчук. – К.: Українська видавнича спілка, 2005. – 840 с.
14. Стародубець Г. Специфіка підбору та підготовки партійних кадрів у західних областях України в 1944-1945 рр. / Г.М.Стародубець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Зб. наук. праць. – Випуск 14. – Вінниця, 2008. – С.255-260.
15. Україна: політична історія. ХХ – початок ХХІ ст. / Редрада: В.М.Литвин (голова) та ін. Редкол.: В.А.Смолій, Ю.А.Левенець (співголови) та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 1028 с.

УДК 94: 314.156.5 (=411.16) (477.81)

Р. Ю. Михальчук

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ГОЛОКОСТУ В ПІВДЕННІЙ РІВНЕНЩИНІ (НА ПРИКЛАДІ ЗДОЛБУНІВСЬКОГО РАЙОНУ)

Стаття присвячена висвітленню проведенню політики Голокосту нацистами в роки Другої світової війни на прикладі регіональної специфіки (Здолбунівського району Рівненської області).

Ключові слова: Голокост, «єврейське питання», антисемітизм, гетто, «Праведник народів світу», Яд Вашем.

Статья освещает проведение политики Холокоста нацистами в годы Второй мировой войны на примере региональной специфики (Здолбуновского района Ровенской области).

Ключевые слова: Холокост, «еврейский вопрос», антисемитизм, гетто, «Праведник народов мира», Яд Вашем.

The article is devoted to the policy of the Nazis in the Holocaust during World War II on the example of regional specificity (Zdolbunov urban district, Rivne region).

Key words: Holocaust, «Jewish problem», anti-Semitism, ghettos, «Righteous man of peoples of the world», Yad Vashem.

Політика Голокосту є одним з наймасштабніших злочинів Третього Рейху. На окупованій території України внаслідок Катастрофи загинула найбільша кількість євреїв СРСР – понад 1 млн. 500 тис. осіб [31, 5]. З 2,5 млн громадян єврейської національності України, після війни залишилось 600–700 тис. осіб [10, 790].

У контексті дослідження трагедії важливим є питання вивчення регіональної та краєзнавчої специфіки цього явища. Основна маса досліджень, присвячених темі, висвітлює проблему в загальному масштабі. На краєзнавчі аспекти в історичних колах не звертається належної уваги. Вузькість джерельної бази та відсутність достатньої кількості (головна проблема – у якості) фахівців, їх нехіль працювати в даному напрямі – проблема, характерна для всього краєзнавства. Наслідком такого підходу стало вкрай незадовільне вивчення місцевої історії.

Актуальність досліджуваної проблеми підсилюється її *практичною значимістю* – висвітлення ролі місцевої історії в контексті історії України та використання дослідження для осмислення, передачі пам'яті про Катастрофу єврейського народу нащадкам, а також для попередження дискримінації, антисемітизму та ксенофобії в сучасному суспільстві.

Метою дослідження є розкриття політики Голокосту в Здолбунівському районі Рівненської області.

Стан наукової розробки проблеми. Катастрофа євреїв Здолбунівського району частково висвітлена в працях істориків та журналістів. Праці, в яких розглядалася трагедія – «Здолбунів на Волині». О. Тищенко [34], «Мізоч: трагічні сторінки історії. 1939–1955» Р. Михальчука [23]. У першій автор досліджує знищення євреїв у контексті історії Здолбунова, у другій – Мізоча. Використання архівних джерел, свідчень старожилів ставлять краєзнавчі дослідження на доволі високий рівень.

Дотичними до проблематики є напрацювання І. Альтмана [37], О.Круглова [17, 31], Л. Мантика-Степанова та Ю.Олексина [21], А.Подольського [26], М.Гона [8, 9], К.Кіндрата [15].

Частково аспекти проблеми розглянуті в місцевій періодиці. За радянських часів – це газета «Шлях Ілліча», за незалежної України – «Нове життя» Здолбунівського району (М. Сергієнко [32], П.Русин [30], Ю.Федорчук [35], Є.Шилан [38, 39], Р.Михальчук); в обласних виданнях – Вісті Рівненщини (А.Зайцева [11]), Волинь (К.Кіндрат [14]).

Основний матеріал дослідження акумульовано у фондах ДАРО (Державний архів Рівненської області). Це «Матеріали про злочини німецько-фашистських загарбників», де зберігаються акти Надзвичайних комісій, спогади очевидців (ДАРО, ф. Р-534, оп. 1, спр. 3, 213 арк. [3], ДАРО, ф. Р-534, оп. 1, спр. 4, 259 арк. [4]) та інші.

Цінність для істориків, що досліджують не лише Голокост, а й національно-визвольний рух, ОУН-УПА, має «Щоденник члена УПА» (ДАРО, ф. Р-30, оп. 2, спр. 83, арк. 40 [1]), де автор не лише описує знищення мізоцьких євреїв в жовтні 1942 року, а й дає власні суб'єктивні оцінки.

Виклад матеріалу. Окупація німцями населених пунктів Здолбунівщини відбулася у кінці червня 1941 року. 27 червня танкова колона нацистів увійшла в Мізоч [25, 419], а 30 червня було захоплено Здолбунів та прилеглі села [2, арк. 48 зв.].

З перших днів нова влада нав'язала власні правила поведінки та регламентацію життя місцевому населенню. Євреям наказали носити спеціальні позначки, які б відрізняли їх від інших національностей. Їх вигляд та форма залежала від місцевих особливостей. Так, за розпорядженням Рівненського гебітскомісара доктора Беєра (від 19 жовтня 1941 р.) це були знаки жовтого кола діаметром 8 см. Такі нашивки носилися на лівій частині грудей та на спині [31, 387].

У Мізочі це були білі пов'язки з синіми шестикутними зірками (так звані «зірки Давида»⁴). За «Наказом районного коменданта м. Мізоча» носити їх мало все «жидівське населення» на правій руці від 14 років (наказ від 22 липня 1941 року) [27, 18].

Цей же документ зобов'язував за три дні (22–25 липня) здати радіоприймачі, велосипеди та друкарські машинки. А холодну та вогнепальну зброю здати за день (в документі – 24 години) [27, 18]. За невиконання наказу розстрілювали.

Від 20 до 7 години (за німецьким часом) євреям заборонялося виходити на вулицю. За полишення місця мешкання каралось «судом воєнного часу», розстрілювали [23, 66].

---

⁴ Зірка Давида (Маген Давид) – шестикутна зірка. Один із стародавніх символів. На початку ХХ ст. її використовували як емблему сіонізму. Нацисти обрали З. Д. як розпізнавальний знак для євреїв. Сьогодні це найпоширеніша національна єврейська емблема, слугує основним елементом прапора держави Ізраїль.

З розпорядження Рівненського гебітскомісара доктора Беєра (від 13.03.42 р.) євреям не дозволялося одружуватися з представниками інших національностей: «Одруження не може бути заключене і є неважне: д) між жидами, жидівськими мішанцями і приналежними до жидівських релігійних громад з одного боку й іншими групами населення (українцями, москалями, поляками, чехами і т.д.) з другого боку. До одружень між жидівськими групами населення нема перешкод» [34, 106].

Євреїв примушували безкоштовно працювати. За невиконання наказу часто карали смертю. Приклади таких прецедентів фіксовані в ДАРО. Єврейського робітника Динера повісили за невиконання розпорядження місцевого коменданта Хауптмана Зейлера та гебітскомісара Маршала, які дали йому завдання одночасно. Фізично виконати роботу євреїв не встиг. Згодом знайшовся сміливець, який на шибениці написав, що «відтепер на ній будуть вішати тільки німців» [4, арк. 98]. Після цього її прибрали.

Пропагований державою антисемітизм та фізичне насилля стали звичайним явищем. З перших днів окупації в районі проводились масові облави, куди найперше потрапили євреї та комуністи. Спочатку їх розстрілювали на вулицях, згодом (на початку серпня 1941 року) був створений спеціальний список у 600–625 (за деяким даними – 635) чоловік. Часто при відсутності зазначених, туди потрапляли різні люди. Національність вже не відігравала ролі – брали українців, поляків, росіян, – аби кількість співпала. Про це свідчать прізвища людей, яких забирали для розстрілу. Наприклад, Лещинський Іван (забрали за одними даними з костелу [3, арк. 115], за іншими – з постелі [3, арк. 118], Шавалкіна Олександра (забрали під час обідньої перерви з заводу) [3, арк. 118]. Попови Михайло та Микола Антоновичі, Продан Онисій, Войцеховський Юсиф, Дверницький Стефан. Цих людей арештовано в їх помешканнях, а потім страчено [3, арк. 115].

Перед розстрілом гітлерівці часто били та знущалися з арештованих. Наприклад, Фіщука Василя кинули з ліжка на землю, топтали по ньому, «и только насладившись досыта муками этого человека его привели в камеру» [4, арк. 100].

Керівником репресій у Здолбунівському повіті був окружний комісар німець Роберт Георг Маршал – дипломований вчитель, кандидат наук [34, 96].

Часто окупанти використовували своє становище в особистих інтересах. У Здолбунові до коменданта міста звернулась єврейка, батька якої арештували 7 серпня 1941 року з проханням його відпустити. Той обіцяв вирішити справу позитивно, якщо проведе з ним ніч. Дівчина виконала наказ, однак комендант слова не дотримав і батька не відпустив [4, арк. 101].

Масове винищення євреїв у районі відбулося в кар'єрі Здолбунівського цементного заводу. Спочатку було розстріляно близько 700 чоловік, а починаючи з 7 серпня по вересень 1941 року – разом близько 4300 чоловік. Земля, якою засипали вбитих, потріскалася і з неї витікала кров [4, арк. 101].

Перед смертю людей роздягали. Одяг продавали, а кращі речі відправляли в Німеччину, або ж залишали собі [3, арк. 119].

Під час останнього розстрілу директор цементного заводу запропонував жандарму випити горілки, на що той відповів: «О, нет, я свою роботу привык выполнять всегда в трезвом виде!» [4, арк. 102].

Акт Надзвичайної комісії свідчить про 4 ями, в яких проводились вбивства: дві – розміром 3 м ширини і 15 м довжини і ще дві – по 4 м ширини і 8 м довжини. Більшість жертв вбито пострілом в голову, однак багато трупів знайдено з зав'язаними назад проволокою руками [3, арк. 119].

Щоб полегшити завдання винищення євреїв, німці створюють гетто (територія для ізолюваного проживання меншин, яких дискримінують за національною, расовою або релігійною ознакою [33, 270-271]). У Здолбунівському районі вони були створені в двох найбільших місцях їх компактного проживання – Здолбунові та Мізочі.

В Здолбунові поселення знаходилось у квадраті вулиць Словацького, Чубинського (тоді – Єрусалимська), провулку І.Гончара й до річки Усті, що відділяє Здолбунів від Новомиська [16, 238]. За різними даними тут було зібрано близько двох тисяч євреїв.

Місце розташування Мізоцького гетто – в центрі поселення, поблизу автобусної зупинки та торговельних об'єктів [24, 97]. Кількість євреїв, що там концентрувались, різні джерела наводять від 1,7 тис [37, 587] до 4 тис. осіб (дві тисячі мізоцьких євреїв та ще дві – з ближній сіл) [32]. В двох гетто району створено юденрати [8, 20].

Під суворою заборонаю не дозволялося ввозити харчі, було спровоковано штучний голод, з чого користувались окупанти. Численні факти свідчать про допомогу в таких випадках

українського населення [23, 67]. 3-за цього майже не поплатився життям мізочанин Терентій Парфенюк, який поставляв яловичину в гетто в Мізочі [18].

Знищення євреїв Здолбунова, Мізоча та Острога було детально сплановане в ході однієї операції. Наказ фіурера СД з Рівного Йозефу Пауру в Здолбунові свідчить, що гетто в Здолбунові жандармерія повинна була знищити 13 жовтня, у Мізочі – 14 жовтня і в Острозі – 15 жовтня 1942 року [31, 412].

13 жовтня 1942-го євреїв Здолбунівського гетто почали виганяти з поселень та машинами відвозити в с. Старомильськ. Щоб прискорити процес – підпалили будівлі.

Акт Надзвичайної комісії свідчить, що 28 листопада 1944 року було розкрито дану могилу розмірами 8,3 м ширини і 25 м довжини [3, арк. 119]. Розташована вона була в 300 м від шосейної дороги с. Старомильськ до с. Новомильськ. Було виявлено сходи (як і в кар'єрного цементного заводу), по яким спускались євреї в яму. Люди лягали лицем до землі, щільно притулившись один до одного. Отвори в голові свідчать, що їм стріляли в потилицю. Однак не у всіх вони були виявлені. Це свідчить про те, що частина людей була похована живими [3, арк. 119].

Всього за даними комісії було розстріляно близько 1700 чоловік. Прізвища причетних до розстрілів зафіксовані на аркушах (арк. 105) справ ДАРО [4, арк. 105].

Наступного дня теж відбулося і в Мізочі. Євреям об'явили, що із залізничної станції їх вивозитимуть на роботи в Німеччину. Для цього треба було зібратися на площі о 16 годині [32].

Ще до організованого розстрілу маємо підстави стверджувати, що багато євреїв знищили в гетто. Про це свідчать рядки з «Щоденника» члена ОУН [1; арк. 10 зв.]. Автор порівнює Мізоч і Рівне. У Рівному в більшості вдалося зігнати євреїв разом, бо ті не вірили в можливість масового розстрілу, а в Мізочі менше вдалося зібрати, а більше вбито на місці.

Документ Надзвичайної комісії від 27 листопада 1944-го року «О зверствах, учиненими німецько-фашистськими окупантами...» свідчить, що за наказом німців євреї самі викопати яму [5]. Нібито для потреб Мізочького цукрового заводу потрібно було викопати рів довжиною 50, шириною 7 і висотою 6 м. В ньому і проводилися вбивства [3, арк. 196]. «Мізочька трагедія» тривала 6 днів. За цей час було розстріляно до 3,5 тисяч євреїв.

Згодом ще 100 євреїв було знищено в кар'єрі біля с. Залісся, де ті намагалися сховатися від німців [32].

Стосовно процедури розстрілу, документи свідчать, що окупанти підводили людей по 5-6 чоловік до ями. Заставляли ставати їх на коліна з нахилом тіла вперед і розстрілювали [3, арк. 196]. Перед цим – забирали цінні речі та одяг. Інколи євреїв розстрілювали біля місця розстрілу. Так, німець розстріляв єврейку з сином, перед цим забравши золото, яке вона віддала в надії спастися [12, 148].

За твердженнями очевидців [28] при знищенні брали двох чоловік і ставили поряд. Одному стріляли в потилицю, куля проходила наскрізь у наступну жертву. Часто та була поранена, але не вбита. Всі тіла скидали в рів. Місце розстрілу закидали землею, яка ворушилася кілька днів. Траплялось, у рів потрапляли живі люди. Як приклад – Пніна (Мізоч) Сорек, яка розповідає про це у листі до голови Мізоцької селищної ради. Врятувалася Пніна лише завдяки місцевій українській сім'ї [19].

Водночас у Мізоцькому гетто широкого розмаху набула пожежа. За однієї з версій, підпал зробили євреї, щоб не йти на розстріл. Інша версія звинувачує в цьому німців, які намагалися «викурити» звідти євреїв. Проте, найбільш ймовірною є версія, яку подає «Енциклопедії Холокосту на території ССРСР». Гетто підпалила молодіжна єврейська організація, але не з метою суїциду, а щоб відволікти увагу окупантів та підняти повстання. Керівники юденрату знали про це й брали в ньому активну участь [37, 587].

Озброєні сокирами та ножами, євреї не могли чинити гідного опору. Повстання придушено, а заколотників розстріляно. Деяким вдалося втекти. Згодом вони створили свою партизанську групу. Згоріло тоді 200 чоловік [37, 587].

У полум'ї згоріла й синагога, підпора єврейської віри – «куток, де днями і ночами чути голосне моління жидів» [1, арк. 12].

У своєму «Щоденнику» автор порівнює Мізоч з Москвою часів наполеонівських воєн: «Дивлюся, і відразу мені привидилася картина, коли Наполеон приступив під Москву, а кацапи втекли й залишили весь великий город. Хоч це ж містечко, але глянувши на картину «горит Москва» здається, що це якраз те саме [1, арк. 11].

Після пожежі констатуємо факт мародерства: «починають очищати будинки, які ще не згоріли. Не одна баба вмивається потом, несучи на плечах хуру різного жидівського шмаття. Так, в пеклі, де

конають жиди, хлисткий бачить рай. Ще ворушить членами свого тіла, а мужик вже стягає з нього лахміття і залишає його голого... Не один розживеться добром набраним» [1, арк. 11 зв.].

Антисемітизм автора «Щоденника» в документі засвідчується його роздумами та діями: «Дочекалися того... дня, щоб побачити, як будуть купатися трупи в своїй крові», «... крик і стогін конаючих жидів накликає ще більшої енергії до пімсти». Побачивши на дорозі єврейку з дитиною – хотів її вбити, але не було кріса. Тому показав її шуцману. Той її наздогнав та «ударив два рази люхвом в грудь і вона впала, а тоді звився три рази димок над її головою...» (*вистрілив три рази в голову*) [1, арк. 11].

Ставлення українців до винищення євреїв не піддається однозначній оцінці. Більшість із них самоізолювалася від етноциду євреїв, інші – активні учасники подій, – демонстрували біполярну поведінку [9, 7]. Так, у знищенні євреїв брала участь українська поліція. Водночас чимало людей ризикували життям та рятували євреїв від смерті. Один з них – німецький інженер Германн Фрідріх Граебе. Після нападу на Радянський Союз, його було направлено працювати на окуповані території. У силу професійної діяльності, Германн Граебе став свідком злочинів нацистів – розстрілів євреїв у Здолбунові, Дубно, Рівному, про що він згодом і свідчив на Нюрнберзькому судовому процесі.

Граебе вживав всіх заходів, аби врятувати хоч частину євреїв. Відстоюючи їх «доцільність праці на Третій Рейх» аніж розстріл, у липні 1942 року йому вдалося врятувати 150 єврейських робітників з Мізоча та Здолбунова [34, 100].

Співпрацюючи з американською стороною по підготовці матеріалів до міжнародного військового трибуналу над злочинцями III-го Рейху, які мали відношення до Волині (з лютого 1945 року і до осені 1946-го), Германн Граебе став єдиним німцем, що свідчив проти гітлерівців на слуханнях Нюрнберзького процесу [34, 102]. 23 березня 1965 року «Яд Вашем» визнала Германна Фрідріха Граебе людиною з надзвичайними заслугами й нагородила почесним титулом та медаллю «Справедливий серед націй» [40].

У Мізочі 14 жовтня 1942 року вдалося врятуватись єврейці Софії Горнштейн [36]. Її переховувала українська родина Слободюків [20]. Це відбувалось з 14 жовтня 1942-го – до 1 липня 1943 року [38]. Голова сім'ї – Сидір Тимофійович та його дружина

Юстина Степанівна визнані Праведниками народів України [29]. Їхня дочка Марія Сидорівна носить ще й міжнародне звання «Праведниця народів світу й України» та нагороджена медаллю Яд Вашем [22].

Указом Президента України (№ 861/2008) від 26 вересня 2008 року Марія Сидорівна нагороджена орденом «За заслуги» III ступеня за мужність і самопожертву, виявлені в роки Великої Вітчизняної війни, у врятуванні осіб єврейської національності від фашистського геноциду, збереження пам'яті жертв Голокосту [39].

Село Миротин Здолбунівського району стало місцем спасіння близько 20 євреїв польською родиною Казіловських. Дізнавшись про переховування єврея Олександра Фельдмана, окупанти мали розстріляти всю родину. Вдалося спасти всіх Емілії Казіловській, яка знала німецьку мову [15, 132].

Також в околицях с. Миротина сім'ї вдалося врятувати російського пілота Олександра Попкова. Ця ж родина допомогла йому влаштуватись у Здолбунові на залізницю, де він брав участь у підпільній роботі проти окупантів. Однак якщо в радянській пресі висвітлений факт порятунку росіянина не лише в місцевих газетах, а й в літературно-мемуарних матеріалах, то про те, що Казіловські врятували понад 20 євреїв, немає поки жодної згадки [15, 132]. Незважаючи на декларований соціалістичний інтернаціоналізм та дружбу між народами, цей факт свідчить про односторонність підходу до історичних подій.

Також відомо про рятування євреїв Здолбунівщини в інших регіонах Рівненщини. Так, зі Здолбунівського гетто вдалося втекти єврею Мотелю Меєровичу Ключнику в с. Оженино Острозького району. Сім'я лісника Лук'яна Кондратюка допомогла не лише Мотелю, який переховувався в криївці з осені 1942-го до 1944 року, а й брату Ідеку, а всього – 17 євреям [15, 171].

Отже, у складному питанні статистики жертв євреїв у Здолбунівському районі існують різні дані. Характерною особливістю є зменшення їх кількості по мірі публікації досліджень у часі. Найбільшу кількість жертв подають нам радянські дані – Акти Надзвичайної комісії, що розслідували злочини нацистів (розстріли мирного населення) в Здолбунові та Мізочі в 1944 році. Зокрема, у кар'єрах Здолбунівського цементного заводу – 4300 розстріляних чоловік [3, арк. 119]. Проте яку частину серед загиблих склали євреї – виявити важко. 3

упевненістю можна лише говорити, що їх було найбільше серед інших національностей. Ще 1700 чоловік, переважно євреїв, було розстріляно поблизу с. Старомильськ. У Мізочі «Акт...» говорить про 3500 знищених німцями (+ 200 згорілих в гетто), а всього від рук німецьких окупантів в жовтні 1942 року загинуло – «до чотирьох тисяч» чоловік.

«Енциклопедія Холокоста» Круглова вказує на загальну кількість загиблих в колишньому Здолбунівському районі 5323 чол., з них єврейського населення – 2150 чол. (40%) [17, 150].

У колишньому Мізоцькому районі автор говорить про загальну кількість жертв 5435 чоловік, з них 3790 євреїв [17, 149-150]. В самому Мізочі 14-15 жовтня загинуло 2300 (?) євреїв (+ 200 осіб спалено у гетто). Також зазначено, що втекли в Мізочі 850 євреїв (50%). Однак незрозуміло від якої цифри ці євреї становили (50%) – від тих, кого мали розстрілювати, чи від кількості тих, хто залишився в гетто. Очевидно наступне.

«Холокост на території ССРСР» вказує на те, а в гетто було зібрано лише 1700 євреїв [37, 587], а в Книзі Скорботи України Рівненської області в третьому томі ми віднайшли 1543 загиблих по Мізоцькій селищній раді, із них 85 українців і 1 росіянин, тобто 1457 євреїв [16, 242–336]. Крім того, ще близько 35 євреїв у Мізочі було розстріляно з Дерманьської II сільської ради [16, 367-376]. В цих працях зафіксована найменша кількість убитих євреїв.

Доволі неоднозначними є дані свідків подій. Найчастіше носять описовий характер і їх потрібно сприймати критично. З 10 наявних по м. Здолбунів (зберігаються в ДАРО, ф. Р. – 534, оп. – 1, спр. – 3, 213 арк., та ДАРО, ф. Р. – 534, оп. – 1, спр. – 4, 259 арк.) жодне не наводить переконливих аргументів щодо кількості жертв. При розстрілі в Старомильську зустрічаються дані в 1500 (Лерна Суходольська) [3, арк. 117], 2500 (Владислав Рут) [3, арк. 117] загиблих тощо, а похибки становлять занадто велику різницю (700 – 2500 чол.).

Дані загиблих та аналіз документів дає підстави стверджувати про вбивство не менше шести тисяч євреїв на території сучасного Здолбунівського району. Це є найбільш наближена до об'єктивної оцінки цифра жертв Голокосту в Здолбунівському районі. Частково її підтверджують дані інших дослідників (О. Круглов – 5940 чол.) [17, 150]. Водночас точну кількість жертв встановити досить складно. Тут науковці мають простір для подальшого дослідження.

Джерела та література

1. ДАРО, ф. Р-30, оп. 2, спр. 83, арк. 10 зв.-12.
2. ДАРО, ф. Р-328, оп. 1, спр. 34, арк. 127.
3. ДАРО, ф. Р-534, оп. 1, спр. 3, 213 арк.
4. ДАРО, ф. Р-534, оп. 1, спр. 4, 259 арк.
5. ДАРО, ф. Р-687, оп. 1, спр. 143, арк. 222.
6. Відеоінтерв'ю «Праведниці народів світу» Марії Сидорівни Мосійчук 1927 р.н., записане Генадієм Тененбаумом (американський центр вивчення Голокосту) 19 листопада 1997 року // Архів автора.
7. Гісем О., Мартинюк О. Голокост на Україні (1941-1944) – Словник-довідник. Вид. 3-тє, випр. і доп. – К.: Сфера, 2009.
8. Гон М. Голокост на Рівненщині (документи та матеріали). – Дніпропетровськ: Центр «Ткума»; Запоріжжя: Прем'єр, 2004, 119 с.
9. Гон М. Голокост у Західній Волині // Голокост і сучасність. – 2002. Ч. 6. Листопад – грудень. – С. 7-8. Режим доступу: http://www.holocaust.kiev.ua/bulletin/vip6/vip6_2.htm
10. Гончаренко О. Політика нацистського геноциду євреїв України // Архіви окупації. 1941-1944. / Держ. ком. архівів України: Уряд. Н. Московська. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
11. Зайцева А. Самопожертва ціною в життя // Вісті Рівненщини. – 2010. – 6 січня. Ч. 1 (1686).
12. Зубанич Ф. І. Посеред крику біди: Книга-колаж про українських «Праведників народів світу», – К.: Веселка, 2004.
13. Історія міст і сіл Української РСР в 26-ти т. Рівненська обл. – К; АНУ УРСР, 1973.
14. Кіндрат К. Зустріч через півстоліття. Як у Мізочі євреїв рятували // Волинь. – 2000. – 1 червня. Ч. 10.
15. Книга пам'яті – Ціною власного життя. Рівне, 1995. – 208 с.
16. Книга Скорботи України: Рівненська область: У 6т.- Рівне: ППФ «Волинські обереги», 2003. – Т.2: Демидівський, Дубровицький, Здолбунівський райони. – 2003, 434 с.
17. Круглов А. Энциклопедия Холокоста: еврейская энциклопедия Украины. Ред.: И. Левитас.- К., 2000. – (Еврейский совет Украины), 224 с.
18. Лист Марії Трохимівни Гуц до Романа Юрійовича Михальчука від 19.IV.2009 р. // Архів автора.
19. Лист Пніни Сорек (Мізоч) до голови Мізоцької селищної ради від 22.04.2009 р. // Архів Мізоцької селищної ради.
20. Лось Ю. Їх не забути ніколи // Червоний прапор. – 1962. – 17 лютого.
21. Мантика-Степанов Л., Олексин Ю. Ганьба ХХ ст. (з кривавої епопеї «Галицько-Волинська трагедія») / Мантика-Степанов Л., Олексин Ю., – Рівне: ТЗОВ «Асоль», 2005. – 244 с.
22. Михальчук Р. Заслужено життям // Наукові записки. – Випуск VII. – Рівне: видавець Олег Зень, 2009.

23. Михальчук Р. Мізоч: трагічні сторінки історії. 1939-1955. – Рівне: видавець О. Зень, 2010 – 254 с.
24. Михальчук Р. Трагедія мізоцьких євреїв контексті голокосту на Рівненщині /Р. Михальчук/ Слов'янський вісник: Зб. Наук. Праць. – Рівне: Рівненський ін-т слов'янознавства, 2011. – Вип. 11. – С. 96-100.
25. Німецько-фашистський режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. – К. 1993.
26. Подольський А. Уроки минулого. Історія Голокосту в Україні. Видання друге. Зовнішторгвидав України.: – Київ: – 2009.
27. Ровенщина в роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу. 1941–1945: Док. і матеріали / Редкол.: О. Мартинова (голова) та ін.; упоряд. Т. Павлова, Г. Сербіна, Н. Скварцова та ін. – Львів: Каменяр, 1989, 222 с.
28. Розповідь Володимира Марковича Бідюка, 1924 р.н. // Архів автора.
29. Розповідь Марії Сидорівни Мосійчук, 1927 р. н. // Архів автора.
30. Русин П. Лише догоряють останки // Червоний прапор. 14.06.1991. – Ч. 113 (12430).
31. Сборник документов и материалов об уничтожении нацистами евреев Украины в 1941-1944 годах / Сост. А. Круглов. – К.: Ин-т иудаики, 2002, 485 с.
32. Сергієнко М. Мізоцька трагедія // Шлях Ілліча. – 1986. – 13 лютого.
33. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень (уклад. Л. О. Пустовіт та ін.).- К.: Довіра, 2000.
34. Тищенко О., Кіреев Ю. Здобунів на Волині. Історичний вернісаж. – Рівне. – 2007. – видавець Олег Зень. – 192 с.
35. Федорчук Ю. Трагедія // Нове життя. – 1992. – 14 жовтня.
36. Фільм «Світлини життя», програма «Без права на забуття». РТБ. 2009. Мосійчук Марія Сидорівна // Архів автора.
37. Холокост на території ССРСР: Энциклопедия / Гл. ред. И. Альтман. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН): Научно-просветительский центр «Холокост». – 2009.
38. Шилан Є., Огородник М. По шляху смерті через 50 років // Нове життя. – 1992. – 12 серпня.
39. Шилан Є. Орден – за врятоване життя // Нове життя. – 2009. – 6 лютого, Ч. 10-11 (9007-9008).
40. Hermann Friedrich Graebe // The righteous among the nations. Режим доступу: <http://www.yadvashem.org/yv/en/righteous/stories/graebe.asp>.

ЗМІСТ

Савчук П.О. ПОСТОЛОВСЬКИЙ РУСЛАН МИХАЙЛОВИЧ – ЛЮДИНА, ОРГАНІЗАТОР, НАУКОВЕЦЬ.....	3
---	---

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Жук О. М. СОЦІАЛЬНІ ТА ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОСЕЛЕНЬ КРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В 1569-1648 РР.	13
--	----

Карімова К. В. ВПЛИВ ЕТНІЧНИХ ГРУП НА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я В КІНЦІ ХVІІІ – СЕРЕДИНІ ХІХ СТ.	28
--	----

Іванова В.О. ГЕНЕРАЛ М.І. ДРАГОМИРОВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1877 – 1878 РР.....	34
--	----

Проскурняк В.П. ОСИП МАКОВЕЙ ТА ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.	51
---	----

Пальчевський Р.С. СОКІЛЬСЬКИЙ РУХ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У ПЕРІОД МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ	63
---	----

Журавльова С.П. УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. ХХ СТ.....	71
---	----

Дерман І. П. РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я В 20-ТІ – НА ПОЧАТКУ 40-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	82
---	----

Давидюк Р.П. ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНАНІЯ ВОЛИНЦЯ В УМОВАХ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.....	91
---	----

Гуменюк О. В. ОРГАНІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1939-1941 РР.).....	102
Півоварчук В.М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН 1939-1941 РР.	108
Капіган Л.І. МОВНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКАРПАТТІ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ	115
Киридон П.В. ДІЯЛЬНІСТЬ НОМЕНКЛАТУРИ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ В 1945-1953 РОКАХ	128
Дубей В.І. ЗАСАДИ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ...	141
Киридон А.М. УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ФОРМАТІ КРОС – ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	149
Петрук Л.П. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	167
Чорна Л.О. РІДНА ПРИРОДА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ	176
Безкоровайна О.В. ФІЛОСОФСЬКІ ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ФЕНОМЕНА ОСОБИСТІСНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ	185
Карпухіна Т.О. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ У НОВІТНІЙ ПЕРІОД	207

Веремейчик Л. Ф.
ДУХОВНЕ СЛУЖІННЯ ТА КАПЕЛАНСТВО В ЗБРОЙНИХ
СИЛАХ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 232

Сойчук Р.
СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ 243

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Прищепя Б.А.
ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРЕСОПНИЦІ..... 255

Семешук В. М.
СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ
ПЕРЕДУМОВИ ПОЧАТКУ МЕЛІОРАТИВНИХ
РОБІТ НА ВОЛИНІ В КІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ..... 266

Прищепя О.П.
УЧАСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ
МІСЬКОГО ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.
(НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОГО РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА) 273

Галуха В.Л.
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
Й ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У ХОДІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ
НА ВОЛИНІ У МІЖВОСННИЙ ПЕРІОД..... 283

Жив'юк А.
ФОРМУВАННЯ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ
КОМПАРТІЙНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ВПРОДОВЖ 1940-х РОКІВ
(НА МАТЕРІАЛАХ РІВНЕНСЬКОГО ОБКОМУ КП(Б)У) 293

Михальчук Р. Ю.
ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ГОЛОКОСТУ В ПІВДЕННІЙ
РІВНЕНЩИНІ (на прикладі Здолбунівського району)..... 304

Ларькіна Л.М.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СТВОРЕННЯ КОМІСІЙ СПРИЯННЯ ЗА ДОТРИМАННЯМ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО РЕЛІГІЙНІ КУЛЬТИ
НА ВОЛИНІ (1961–1966 рр.) 316

Доброчинська В. А., Шеретюк В.М.
СТОРИНКИ ІСТОРІЇ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (1967–1998 рр.)..... 322

Білявцева О.В.
ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ
ТА САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНЦІВ
ПРАВОСЛАВНИМИ МОНАСТИРЯМИ РІВНЕНЩИНИ
(НА ПРИКЛАДІ СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКОГО
ГОРОДОЦЬКОГО ТА СВЯТО-ТРОЇЦЬКОГО
КОРЕЦЬКОГО ЖІНОЧИХ МОНАСТИРІВ) 339

Жилюк С. І.
СТАНОВИЩЕ ІУДЕЙСЬКИХ ГРОМАД
НА ЖИТОМИРЩИНІ В РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ..... 346

Чура В.І.
НАСЛІДКИ КОМПАРТІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ
НАРОДНОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1988 РОЦІ..... 357

Демянюк І.В.
ПРЕДТЕЧА НЕЗАЛЕЖНОСТІ
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИНИКНЕННЯ НАРОДНОГО
РУХУ УКРАЇНИ НА РІВНЕНЩИНІ..... 368

**ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС**
Полнохович Ю. Ю.
«ЮВІЛЕЙНІ ЦЕРЕМОНІЇ» ЗА ДАНИМИ НАПИСІВ
МАЙЯ КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ..... 385

Петрович І.
ІШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФЕОДАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В ЧЕХІЇ..... 395

Якимчук О.О.
НАСТУП ДЕРЖАВИ НА МАЙНОВІ ІНТЕРЕСИ
КНЯЗІВ ЛЮБОМИРСЬКИХ У КОНТЕКСТІ
ПОЛЬСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1830-1831 РР. 404

Шеретюк Р.М. ЕТНОКОНФЕСІЙНІ ПРОЦЕСИ У СЕРЕДОВИЩІ УНІАТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ХОЛМЩИНИ І ПІДЛЯШШЯ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....	415
Венгер Н. В. ЕТНІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ХІХ СТ. ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: НА ПРИКЛАДІ МЕНОНІТСЬКОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ТРАДИЦІЇ	424
Троян С.С. НІМЕЧЧИНА НА ШЛЯХАХ «СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ»: АДМІРАЛ А. ФОН ТІРПІЦ І ПРОГРАМА БУДІВНИЦТВА ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОГО ФЛОТУ	444
Василюк А.В. СПІЛКИ У ПРАЗІ В 1890-1910 РОКАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ МІЖЕТНІЧНОГО КЛІМАТУ	454
Бунечко С. М. АГРАРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ПОЛЬЩІ 1930-Х РР. КРИЗЬ ПРИЗМУ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	464
Луцик Г. РОЛЬ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ СЛОВАЧЧИНИ У СТАНОВЛЕННІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1945-1948 РОКИ).....	476
Субот О.А. ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ 1948 – 1954 РР. «СПРАВА СЛАНСЬКОГО».....	497
Філіпчук І.В. РОЛЬ ЧАСОПИСУ «LITERARNI LISTY» У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 60-Х РОКІВ ХХ СТ.....	517
Віруцька С.В. БОЛГАРІЯ І «ПРАЗЬКА ВЕСНА» 1968 РОКУ	521

Жулканич Н., Безега Т.
ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ
В РУМУНІЇ (80-90-і рр. ХХст.)..... 532

Санжаревський О.І.
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМИН
РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З КРАЇНАМИ БАЛТІЇ
В 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ..... 541

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Савчук П.О.
НАУКОВА ШКОЛА
«ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ»..... 550

Грипич С.Н.
ПОСТАТЬ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
У КОНТЕКСТІ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ
ТА КНИЖКОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ..... 561

Деміроглу Х.
ІСТОРИЧНІ МАТЕРІАЛИ ПРО ВОЛЗЬКИХ БУЛГАР..... 570

Синяк І.Л.
ФОРМУЛЯРИ ВИКОНАВЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ
ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО НИЗОВОГО
В ДОБУ НОВОЇ СІЧІ..... 588

Постоловський Р.М.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ У
ДЕРЖАВОТВОРЕННІ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ..... 599

Казначеева Л.М.
ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ВОЛИНСЬКОГО ДВОРЯНСЬКОГО ЗІБРАННЯ..... 635

Троян П.С.
АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ
НІМЕЦЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ..... 644

Кузьменко Л.І. ЛИСТУВАННЯ ВАСИЛЯ ДОМАНИЦЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЙОГО СТОСУНКІВ З РОДИНОЮ	649
Шатрова М.Б. ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА КІНЦЯ ХІХ — 30-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ.....	661
Багрій Т.М. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918 – 1938 РР.) У СУЧАСНИХ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЧЕХІЇ.....	672
Підберезних І.Є. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ США У ДАЛЕКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ (1945-1991 роки): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ.....	683
Хмельницький Б. І. СУСПІЛЬНО ЗОРІЄНТОВАНІ ДОКУМЕНТИ ІЄРАРХІЇ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ.....	702
Заглинська Л.В. ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ: ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	710
Трачук Л. НАУКОВА РОЗРОБКА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ В БІБЛІОГРАФІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗРІЗІ	719
Остапчук Ю.А. ІСТОРІОГРАФІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ КАТАЛОГІВ.....	733
Полянський О. БИТВИ ЗА ІСТОРІЮ УКРАЇНИ: ВІД ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ДО ПРЯМОЇ УКРАЇНОФОБІЇ	744
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	770

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 21

Відповідальний за підготовку збірника до видання – *С. С. Троян*

Технічне редагування – *колектив філологів кафедри методики викладання культури української мови РДГУ*

Комп'ютерна верстка – *О. Ю. Третьяк, В. Б. Самсонюк*

Обкладинка – *Г. В. Волохов*

Фото – *В. Ю. Ричко*

Підписано до друку 10.06.2011 р.

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет. Друк різнографічний.

Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 42,3.

Тираж 300. Зам. №105/1

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 21. – Рівне: О.Зень, 2011. – 781с.

ISBN 978-617-601-015-9

Видавець О.Зень
Свідоцтво РВ №26 від 6 квітня 2004 р.
пр.Кн.Романа, 9/24, м.Рівне, 33022
тел.: 0-362-24-45-09; 0-67-36-40-727
E-mail: olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку
Друк: ПП І. О. Самборський
вул. Толстого, 3, м. Рівне, 33028
тел.: 0-362-22-41-20